

מצוות התפילה

1. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ה':

והמצוה החמישית היא שצונו לעבדו יתעלה וכבר נכפל צווי זה פעמים, אמר (משפטים כג כה) ועבדתם את יי אלהיכם ואמר (ראה יג ה) ואותו תעבדו ואמר (ואתחנן ו יג) ואותו תעבדו ואמר (ס"פ עקב) ולעבדו. ואעפ"י שזה הצווי הוא גם כן מן הציוויים הכוללים כמו שביארנו בשרש הרביעי הנה יש בו יחוד שהוא צוה בתפילה. ולשון ספרי ולעבדו זו תפילה. ואמרו גם כן ולעבדו זה תלמוד. ובמשנתו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי (פרש' יב עמי רכח) אמרו מנין לעיקר תפילה בתוך המצות מהכא את יי אלהיך תירא ואותו תעבד. ואמרו (מדרש תנאים ממדרש הגדול פי ראה) עבדהו בתורתו עבדהו במקדשו. כלומר ללכת שם להתפלל בו ונגדו כמו שבאר שלמה עליו השלום (מ"א ח דה"ב ו).

2. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ה':

כל אלה דברי הרב. ואין הסכמה בזה. שכבר בארו החכמים בגמרא תפלה דרבנן כמו שאמרו בשלישי שלברכות (כא א) לענין בעל קרי שקורא קרית שמע ומברך על המזון לאחריו ואינו מתפלל והעלו הטעם בזה אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא תפלה דרבנן. ואמרו עוד (שם) ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש חוזר וקורא ק"ש ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל דק"ש דאורייתא תפלה דרבנן. ובגמרא סוכה (לח א) אמרו גבי תפלה דתנן ואם התחילו אין מפסיקין והקשו מלולב דקתני נוטל על שולחנו אלמא מפסיק והשיבו בדרד תימה מאי קושיא הא דאורייתא הא דרבנן.

ימהי קושיית הרמב"ן על הרמב"ם:

3. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ה':

וכבר ראינו בהלכות תפלה (רפ"א) שאמר שחייב אדם מן התורה בתפלה בכל יום אלא שאין מנין התפלות ולא משנה התפלה מן התורה וכך כתב בזה המאמר במצו' עשירית שזמני התפלה אינם מן התורה אבל חובת התפלה עצמה היא מן התורה.

יכיצד הוא מנסה ליישב את הרמב"ם:

4. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ה':

וגם זה איננו נכון בעיני. שבעל קרי מברך על המזון לאחריו מפני שהוא מן התורה ואינו מתפלל עד שיטבול אפילו עמד כמה ימים בקריו. ועוד שמי שנאנס ולא התפלל בשחרית ובמנחה נסתפק בעצמו ספק התפלל אם כן לפי דבריו שלהרב היה צריך לחזור ולהתפלל והם פסקו לעולם בכל ספק בתפלה שאינו חוזר ומתפלל מפני שהיא מדרבנן. ואם איננה מצוה בכל יום מתי תהיה החובה הזאת המוטלת עלינו מה"ת שיתפלל יום אחד בשנה או בכל ימיו פעם אחת. וכבר אמרו (סוף ר"ה) ברב יהודה דמתלתין יומין תלתתין יומין הוה מצלי, לפי שהיה עוסק בתורה וסומך על מה שאמרו (שבת יא א) חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה. שהיא דרבנן לעולם.

יכיצד הוא דוחה את הניסיון ליישב?

5. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ה':

אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה כלל אבל הוא ממדות חסד הבורא ית' עלינו ששומע ועונה בכל קראינו אליו. ועיקר הכתוב ולעבדו בכל לבבכם מצות עשה שתהיה כל עבודתינו לאל ית' בכל לבבנו כלומר ככוונה רצויה שלימה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצות בלא כונה או על הספק אולי יש בהם תועלת. כענין ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך שהמצוה היא לאהוב את השם בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובמוננו. ומה שדרשו בספרי (עקב) ולעבדו זה התלמוד ד"א זו תפלה אסמכתא היא.

ימהו הסברו הראשון של הרמב"ן להסברת עניינה של התפילה?

יכיצד הוא מבאר את הדרשות שהביא הרמב"ם במצוה?

6. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ה':

או לומר שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות ותהיינה עינינו ולבנו אליו לבדו כעניי עבדים אל יד אדוניהם. וזה כענין שכתוב (בהעלותך י) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחוצרות וזכרתם לפני יי אלהיכם והיא מצוה על כל צרה וצרה שתבא על הצבור לצעוק לפני בתפלה ובתרועה והוא הענין שבאר שלמה ע"ה כמו שכתוב (מ"א ח דה"ב ו) בהעצר השמים ולא יהיה מטר וכתוב רעב כי יהיה דבר כי יהיה שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה כי יצר לו אויבו בארץ שערי כל נגע כל מחלה כל תפלה כל תחנה אשר יהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעו איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה... ואם אולי יהיה מדרש בתפלה עיקר מה"ת נמנה אותו במניינו שלהרב ונאמר שהיא מצוה לעת הצרות שנאמין שהוא יתברך ויתע' שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפלה וזעקה. והבין זה..

ימהו הסברו של הרמב"ן למצות התפילה? העזר במקור הבא

7. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה נט':

והמצוה הני"ט היא שצונו לתקוע בחוצרות במקדש עם הקרבת כל קרבן מקרבני המועדים והוא אמרו ית' (שם י) וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחוצרות. ובבאור אמרו (ר"ה ב) שמצות היום בחוצרות. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בספרי וראש השנה (כו ב, כז א, כט א) ותענית. וכן אנתנו מצוויים לתקוע בחוצרות בעתות הצורך והצרות 'כשנצעק לפני השם יתעלה והוא אמרו (שם) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם וגו.

יכיצד ניתן להבין את שיטת הרמב"ן שיש להתפלל רק בעת צרה? העזר במקור הבא

8. סידור " בית יעקב" לר' יעקב עמדין ("נשמת כל חי" ענף 181)

בכל עת צרה ומצוקה אין לנו מלך אלא אתה כ"ה המנהג לחבר המאמר הנ"ל ברדיפת הלי לקשור בכל עת אם אין לנו מלך אלא אתה ולכאורה יש לתמוה כי מה שבח לעבד הנכנע לרבו בעת דוחקו והוא צריך אליו. ואמר הנביא ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו. ויפתח אמר בתוכחתו לאנשי גלעד מדוע באתם אליי עתה כאשר צר לכם לכן באמת בימי חורפה היי נ"ל שיש להסמיכו למה שקדם ר"ל נמשך למעלה לאומרו מודה ומציל בעת צרה ומכאן הייתי עושה הפסקה אמנם שבאתי לכלל בינה אמרתי שאין צורך לשנות מנהג נועם הנגינה שוודאי יש פה קילוס גם ע"ז הדרך כי אנו משתבחים שאפילו בעת צרה אין לנו מלך אחר אלא אתה לא כע"ז שכתוב בהם והיה כי ירעב ויתקצר וקילל במלכו ובאלוקיו. ע"ל שהוא שבח כלפי מעלה שאפילו בעת שאנחנו בצרה ובהסתר פנים מומנו ומעמיד מלך קשה כהמן מ"מ אנחנו תחת שבט מלכותו יתברך כי גם בעת חמה שפוכה לה' המלוכה לא עזבנו ולא יטשנו ביד אדונים קשה לחלותינו חס וחלילה כי לעולם שמו הגדול נקי עלינו מלך ישראל קדושו גאולו מיד חזק מנונו.

9. רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק א:

א. מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה, ואין מנין התפלות מן התורה, ואין משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה.
ב. ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו.
ג. אם היה רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים מדבר כפי יכלתו ובכל עת שירצה, וכן מנין התפלות כל אחד כפי יכלתו, יש מתפלל פעם אחת ביום, ויש מתפללין פעמים הרבה, והכל יהיו מתפללין נכח המקדש בכל מקום שיהיה, וכן היה הדבר תמיד מנישה רבינו ועד עזרא.

10. כסף משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק א הלכה א:

ודעת רבינו שמצות עשה מן התורה להתפלל בכל יום ממ"ש ועבדתם את ה' ועבודה זו צריכה שתהיה בכל יום שאם אינה בכל יום אולי נבא לומר שהיא פעם אחת ביום וזה ממה שלא יסבלהו הדעת וא"כ ע"כ החיוב הוא להתפלל בכל יום אבל אין מנין התפלות מן התורה אלא בפעם אחת ביום סגי
ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. כלומר מטבע התפלה הזאת והוא מלשון ושנתם אלא באי זה נוסח שיזדמן לאדם בו. ומעתה מה שאמרו בבעל קרי שאינו מתפלל היינו שאינו מתפלל תפלה זו בנוסח זה שלש פעמים ביום אבל אומר הוא לעצמו תפלה קצרה פעם אחת ביום. א"י יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כדאיתא בפרק האשה רבה (יבמות דף פ"ט). ומ"ש בסוכה דלתפלה דרבנן מפסיקין היינו לפי שכבר התפלל תפלה אחת ביום ההוא או נשאר לו שהות להתפלל אותה או יאמר תפלה קצרה ביותר שהוא חייב מן התורה.

כיצד מיישב הכס"מ את שאלות הרמב"ן על הרמב"ם? מהו שורש מחלוקתם של הרמב"ם והרמב"ן? העזר במקור הבא

11. שו"ת אורח משפט אורח חיים סימן טו:

ונלע"ד דמצינו ב' עניינים בתפילה, דעת הרמב"ם בסהמ"צ = בספר המצוות = ובחיבורו דמ"ע = דמצות עשה = להתפלל בכל יום, ומייתי לה מדרשת חז"ל, ודעת הרמב"ן בהשגותיו לסהמ"צ דמצות התפילה שהיא מהמנין הוא להתפלל בעת הצרה, ולא בכל יום. ולע"ד י"ל שיקויים פלוגתתם בענין ההסברה בענין התרי"ג, ומ"מ לענין חיובו אלו ואלו דברי אלקים חיים, דיש באמת חובה עלינו להתפלל, וזה החיוב אין תכליתו להשיג דבר כ"א להיות דבקים בשם ית' ולזכור אותו, וכמו שכותב הרמב"ם ז"ל במורה"נ = במורה נבוכים = 1 בטעם התפילה, אף על פי שהשיג עליו בעל עבוה"ק = עבודת הקודש = ז"ל ע"ד הקבלה, מ"מ י"ל שיסוד הכללי הוא זכרון האל ב"ה, כדברי הרמב"ם, וכל התיקונים הפרטיים הם תולדות טובות מסובבות מזכרונו ב"ה, שהוא כולל כל הטוב ועמו מקור חיים. עכ"פ עיקר חיוב התפילה שבכל יום הוא מצד זכרון ד' ב"ה וה"ז ודאי מצוה שבגוף, שאינה מצד הפקת איזה תכלית, שאין שייך בזה שליחות. אמנם שורש חיוב התפילה שבעת צרה תכליתה היא הסרת הצרה, וה"ז רצון הבו"ת = הבורא יתברך = שנסתדל בהסרת הצרה שליית = שלא תבוא = ע"י תפילה מלפניו ב"ה, ודבר זה כיון שיש בו תכלית היוצא, זולת עצמות הענין, יש פנים לומר שיועיל שליחות, ועפ"ז בחלק א' מהתפילה יועיל שליחות.

12. ספר בית אלקים למבי"ט - שער התפילה - פרק תשיעי:

ומעתה אומר כי מי שאמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה, דכתיב והיו עיניי וגו', הוא סובר כי כיוון שהשכינה היא עומדת עדיין למטה כמו שנראה מפשט הכתוב, ותועלתה ולהכין בני אדם לעבודתו, כדי שיהיו ראויים שיחול עליהם ברכתו בזה העולם, ולהצילם מפגעי הזמן וקורותיו כפי ההקדמה הראשונה, א"כ ראוי שמתפלל אליו ית' שיסיפק צרכיו ושיצילוהו מקורות הזמן יכא"ן ויטה עיניו למטה לשכינה העומדת ומשתקפת ע"ז והוא עניני האדם בזה העולם, ולזה הזכיר עיניו ולא לבו, כי העין היא מיוחדת לדברים הגשמיים הצריכים בזה העולם כפי ההקדמה השנייה: ועיקר התפילה הוא על צרכי האדם בזה העולם, וכמו שאמר בפ"ק דשבת (דף י"ז) על המאריך בתפילה ומקצר בזמן תלמוד תורה, מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, שיראה היות התפילה צורך חיי שעה, לרפואה לשלום ולמזונות כפירש"י ז"ל: ומי שאמר המתפלל צריך שיכוון לבו למעלה כדכתיב נשא לבבנו אל כפים וגו', סובר כי עיקר התפילה אינה לצורך האדם בזה העולם, כי אם להלל שמו יתברך והוללו וגדולותיו ונפלאותיו ונוראותיו, ועיקר הכוונה היא שיכוון האדם בתשבחות האל ית' והוללו וגדולותיו, יותר ממה שיכוון במה שיאות לענייני צרכיו בזה העולם, וכמו שאמרו (ברכות ל"ד) כי מי שאין יכול לכוין בתפלתו לפחות יכוין בברכת אבות, שהיא סיפור גדולתיו ותשבחותיו, ואם אינו יכול לכוין בה לא יתפלל, שנראה שעיקר כוונת התפלה היא בתשבחות האל יתברך.